

Ĉapitro 8: Notoj pri la naturo

Comparison

1 To make comparisons, we often use adjectives that express three “degrees” of comparison: positive, comparative, and superlative. In English these degrees are usually expressed with “-er” and “-est”:

<i>Positive</i>	<i>Comparative</i>	<i>Superlative</i>
tall	taller	tallest

For longer words, however, we use “more” and “most”:

<i>Positive</i>	<i>Comparative</i>	<i>Superlative</i>
beautiful	more beautiful	most beautiful

And a few adjectives have very irregular forms:

<i>Positive</i>	<i>Comparative</i>	<i>Superlative</i>
good	better	best

In Esperanto, we always express the degrees with **pli** and **plej**:

<i>Positive</i>	<i>Comparative</i>	<i>Superlative</i>
alta	pli alta	plej alta
bela	pli bela	plej bela
bona	pli bona	plej bona

Mi havas **pli** bonan ideon.
I have a better idea.

Everest estas la **plej** alta monto en la mondo.
Everest is the tallest mountain in the world.

Ĝi estas la **plej** bela floro.
It is the most beautiful flower.

Li estas mia **plej** bona amiko.
He is my best friend.

2 We use **ol** with **pli** to translate “than”:

Li estas **pli** alta **ol** vi.
He is taller than you.

Tiu libro estas **pli** bona **ol** ĉi tiu.
That book is better than this one.

Tiu floro estas **pli** bela **ol** rozo.
That flower is more beautiful than a rose.

And we use **el** with **plej** to translate “of” in the sense “out of a group”:

Li estas la **plej** alta **el** la fratoj.
He is the tallest of the brothers.

Mi havas tri **el** la **plej** belaj floroj.
I have three of the most beautiful flowers.

Jen la **plej** bona **el** miaj libroj.
Here is the best (one) of my books.

3 Adverbs are compared in the same way.

alte	pli alte	plej alte
<i>highly</i>	<i>more highly</i>	<i>most</i>

bele	pli bele	plej bele
<i>beautifully</i>	<i>more beautifully</i>	<i>most beautifully</i>

bone	pli bone	plej bone
<i>well</i>	<i>better</i>	<i>best</i>

Ŝi kantas **plej** bele.
She sings most beautifully.

Li faris ĝin **pli** bone **ol** vi.
He did it better than you.

Word order

4 The usual word order in Esperanto is similar to English: subject—verb—object. However, in order to emphasize the object or some other part of the sentence, the word order is sometimes changed:

La viron mi ne konas, sed mi konas lian amikon.
The man I don't know, but I know his friend.

Al infanoj mi ne donas monon.
To children I don't give money.

5 Note also that a sentence never ends with a preposition, as it sometimes does in English:

Kun kiu vi korespondas?
With whom do you correspond? (Who do you correspond with?)

Pri kio vi parolas?
About what are you talking? (What are you talking about?)

Praktiko 8.1: Traduku anglen:

Li estas pli afabla ol ŝi. Mi havas pli bonan hundon ol vi. Mia frato estas pli alta ol mi. Li estas la plej alta el la familio. Andreo iras al la lito pli frue ol Maria. Tigro estas pli danĝera ol kato. Tiu libro estas plej interesa. Stefano estas la plej inteligenta el tiuj tri kanboj. Vagonaro veturas pli rapide ol buso. Mi esperas, ke vi estas pli sana nun. Kiu estas

la plej rekta vojo al la urbocentro? Ŝi kantas la plej bele el ĉiuj la knabinoj. Kun kiu vi vizitis Londonon? En kiu ĉambro vi manĝas? Mi ne scias pri kio vi parolas.

Praktiko 8.2 Match the answers to the questions:

1. Kiu estas la plej granda urbo en Anglujo?	a. Ne, ŝi ne estas pli bela.
2. Kun kiu ŝi venis al via domo?	b. Ne, mi dormas en mia dormoĉambro.
3. Kiu estas la plej granda knabo el viaj fratoj?	c. Jes, ŝi estas pli juna ol mi.
4. En kiu ĉambro vi dormas?	d. Londono estas la plej granda urbo en Anglujo.
5. Ĉu via frato estas pli alta ol vi?	e. Mi dormas en mia dormoĉambro.
6. Ĉu vi dormas en la kuirejo?	f. Ŝi venis kun s-ro Smith.
7. Sur kio vi sidis dum vi parolis?	g. Mia fratino estas pli juna ol mi.
8. Ĉu via fratino estas pli bela ol vi?	h. Mi sidis sur seĝo.
9. Ĉu via fratino estas pli juna ol vi?	i. Mia frato estas la plej granda knabo.
10. Kiu estas pli juna ol vi?	j. Ne, mi estas pli alta ol li.

Praktiko 8.3 Traduku Esperanten:

Our house is smaller than yours. That girl is the most beautiful in the class, but she is not the happiest. I am stronger than my brother because he is younger than I. That street is wider than this one. It is the widest street in the town. Which is the most direct (straightest) way to the town

hall? Andreo was ill yesterday, but he is better now. Who was the most famous English poet? What are you talking about? Which town are you going to? Who did you come with? I came with my younger brother.

6 In negative sentences, **ne** usually stands before the verb, but it may be placed before another word for emphasis:

Mi **ne** skribis leteron.
I did not write a letter.

Ne mi skribis leteron.
It was not I who wrote a letter (but someone else).

Mi skribis **ne** leteron, sed poŝtkarton.
It wasn't a letter I wrote, but a postcard.

Suffixes

7 The suffix **-ad-** expresses a continuation or constant repetition of an action. In the noun form it equals the English “-ing”:

pafas <i>shoots</i>	paf ado <i>a firing</i>
legas <i>reads</i>	leg ado <i>reading (the process)</i>
iras <i>goes</i>	ir adas <i>keeps on going</i>
kantas <i>sings</i>	kant ado <i>singing (the act)</i>
uzas <i>uses</i>	uz ado <i>usage</i>
dancas <i>dances</i>	danc ado <i>dancing</i>

It is also used with the names of some instruments to name their action:

martelo <i>a hammer</i>	martel ado <i>hammering</i>
broso <i>a brush</i>	bros ado <i>brushing</i>
krono <i>a crown</i>	kron ado <i>crowning</i>

8 The suffix **-ar-** is used to denote a collection of the persons or objects indicated by the root:

kampo <i>field</i>	kamp aro <i>countryside</i>
monto <i>mountain</i>	mont aro <i>a mountain range</i>
arbo <i>tree</i>	arb aro <i>a wood, forest</i>
ŝafo <i>a sheep</i>	ŝaf aro <i>a flock of sheep</i>
homo <i>a human</i>	hom aro <i>humankind</i>
hirundo <i>a swallow</i>	hirund aro <i>a flight of swallows</i>
birdo <i>bird</i>	bird aro <i>a flock of birds</i>

9 The suffix **-ebl-** is used to denote possibility (like “-able”, “-ible”):

komprenas <i>understands</i>	kompre nebla <i>understandable</i>
movas <i>moves</i>	move bla <i>moveable</i>
legas <i>reads</i>	lege bla <i>readable</i>
vidas <i>sees</i>	vide bla <i>visible</i>
sentas <i>feels, has a sense of</i>	sent ebla <i>perceptible</i>
kredas <i>believes</i>	krede bla <i>believable</i>
kalkulas <i>calculates</i>	kakule bla <i>calculable</i>

10 The suffix **-ind-** is used to denote worthiness, merit, deserving of something:

amas <i>loves</i>	am inda <i>loveable (deserving of love)</i>
faras <i>does</i>	far inda <i>worth doing</i>
laŭdas <i>praises</i>	laŭd inda <i>praiseworthy</i>
miras <i>marvel,</i> <i>be surprised at</i>	mir inda <i>marvellous, wonderful,</i> <i>astonishing</i>
rimarkas <i>notice,</i> <i>remark, observe</i>	rimark inda <i>remarkable,</i> <i>worth noticing</i>
vizitas <i>visits</i>	vizit inda <i>worth visiting</i>

11 -id-

The suffix **-id-** is used to denote the young or offspring of:

ŝafo <i>sheep</i>	ŝafido <i>lamb</i>
koko <i>chicken</i>	kokido <i>chick</i>
kato <i>cat</i>	katido <i>kitten</i>
hundo <i>dog</i>	hundido <i>puppy</i>
bovo <i>bovine, ox</i>	bovido <i>calf</i>
leono <i>lion</i>	leonido <i>lion-cub</i>

Vidaĵo en la ŝtatparko de Nord-Kimrujo: ŝafaro, kun ŝafidoj, antaŭ la alta montaro Snowdonia

Teksto: Notoj pri la naturo

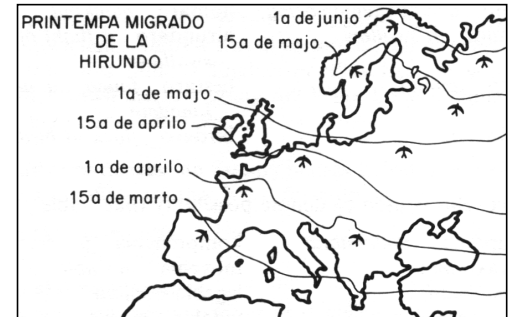
Pri la Birdmigrado

La unuaj krokusoj jam estas videblaj; sur la kampoj, ŝafidoj kaj bovidoj saltas. Printempo estas sentebla en la aero. Baldaŭ ni atendas la revenon de la migraj birdoj.

La migrado estas plej mirinda fenomeno, kiun ni ankoraŭ ne perfekte komprenas. Ni pensu pri la *hirundo*. Kredeble vi scias, ke la hirundaro flugas en aŭtuno al Afriko; sed ĉu vi scias, al kiu parto de Afriko? Ne al la nordo, sed al *Suda Afriko*, al la ĉirkaŭaĵo de Johannesburg!

Tiu birdeto, do, flugas 6 500 mejlojn en la aŭtuno, kaj denove 6 500 mejlojn en la frua printempo! Sed eĉ pli kurioza estas la reveno al Eŭropo. Ili revenas ne nur al la sama lando, ne nur al al sama parto de la lando, sed al la sama farmdomo en la sama vilaĝo, kie ili vivis dum la antaŭa somero! Kaj ili venas tre akurate. La mapo montras kiel ili, tago post tago, flugas trans Eŭropon al Britujo kaj Skandinavio.

Alia rimarkinda fakto estas, ke la

pli junaj birdoj ofte flugas *antaŭ* la pli aĝaj—sur vojo, do, kiun ili tute ne konas, kaj al celo 6 500 mejlojn for.

Eble pli mirinda estas marbirdo kun la nomo Arkta Marhirundo, kvankam ĝi vere ne estas hirundo (anglalingve: *Arctic Tern*), kiu vivas dum nia somero en la arka regiono, kaj dum nia vintro en la Antarkto! Tiu birdo, do, preskaŭ neniam konas la nokton; por ĝi, preskaŭ ĉiam estas tage.

Pri Ŝtataj Parkoj

La ideo pri ŝtatparkoj venas al ni el Usono. La plej rimarkinda el la pioniraj ŝtatparkoj estas tiu de Yellowstone (=”Flava Ŝtono”) en Wyoming, kiu estas publika parkego jam de 1872, kaj enhavas pli ol 3 800 kvadratmejlajn. (Tio

signifas, ke ĝi estas duone tiel granda, kiel la tuta lando Kimrujo.) Ĝi estas fama pro belegaj pejzaĝoj kaj pro varmegaj akvofontoj.

En multaj landoj nun ekzistas similaj naturparkoj, en kiuj la bestaro kaj birdaro ricevas protektadon. Ekzemple, en Sud-Afriko la grandega ŝtatparko Kruger, tra kiu homoj veturas laŭ vojoj, apud kiuj ludas leonoj, ĝirafoj kaj elefantoj.

Al ni en Britujo mankas leonoj, escepte de en zoologiaj ĝardenoj

kaj tiel-nomataj “safari-parkoj”, sed ankaŭ ni havas jam niajn ŝtatparkojn—danke al longa laborado kaj klopodado de multaj entuziasmuloj. Du el la plej grandaj estas tiuj de Norda Kimrujo kaj de la Laga Regiono. Tiuj parkoj donas, kaj ĉiam donos, nekalkuleblan plezuron al la brita popolo kaj al eksterlandanoj kiuj vizitas nin. Ili konservas por ĉiam la plej belajn regionojn de nia lando; en ili ni ĉiam libere studos la naturon, kaj ĝuos ripozon en belegaj ĉirkaŭaĵoj.

Praktiko 8.4: Traduku anglen:

Ĉu bovido estas pli granda ol ŝafido? Oni vidas pli da ŝafidoj kaj bovidoj dum la printempo ol dum la aŭtuno. Oni ofte vidas florojn en la kamparo dum somero. En niaj ŝtatparkoj oni ne vidas leonojn, ĝirafojn kaj elefantojn. Juna leono estas leonido. Kiuj floroj estas videblaj frue en printempo? Kio estas rimarkinda pri la migrado de la hirundoj? En aŭtuno la hirundoj flugas de Britujo ĝis Suda Afriko. Ĉu plaĉas al vi promeni tra arbaro? Jes, arbaroj ofte estas vizitindaj. La dancado ne tre plaĉas al mi; mi preferas la kantadon. La ŝtatparkoj estas ĉiam vidindaj. Ili donas nekalkuleblan plezuron al ĉiuj, kiuj vizitas ilin. Niaj ŝtatparkoj donas plezuron ne nur al la brita popolo, sed ankaŭ al tiuj eksterlandanoj, kiuj vizitas nin.

Praktiko 8.5: Traduku Esperanten:

What do you know about bird migration?¹ Which is taller, a puppy or a kitten? You don't see herds of elephants in this country. Flocks of swallows migrate in autumn. The national park is a praiseworthy idea. What is noteworthy about the national park in Wyoming? Is the Kruger national park² the biggest in the world? I don't know, but I know that two of the biggest in Britain are those of North Wales and the Lake District. The arctic tern migrates from the Arctic to the Antarctic.

1 **la birdmigrado** *bird migration*; **la kantado** *singing*; **la dancado** *dancing*. The word **la** is often used (but not translated) when a noun is used in a general sense: **Mi amas la hundojn** *I like dogs*.

2 **La ŝtatparko Kruger**. “Kruger” is the name of the park.

Praktiko 8.6 Vera aŭ malvera?

1. Oni jam plene komprenas la fenomenon de la birdmigrado.
2. La hirundo migras printempe de Suda Afriko.
3. La pli junaj birdoj ofte flugas antaŭ la pli aĝaj.
4. La ŝtatparko de Yellowstone estas publika parkego jam de la jaro mil okcent sesdek du.
5. Ĝi estas tiel granda kiel la tuta lando Kimrujo.
6. Ĝi estas fama pro varmegaj akvofontoj.
7. En malmultaj landoj ekzistas similaj naturparkoj.
8. La Nord-Kimruja ŝtatparko estas unu el la plej grandaj en Britujo.
9. Ĝi estas tiel granda kiel la ŝtatparko de Yellowstone.
10. La ŝtatparkoj konservas por ĉiam la plej belajn regionojn de nia lando.

Dialogo: En la Kastelo Grésillon (Greziĵono)

La matenon post la alveno al Greziĵono. La familio jam matenmanĝis.

Rikardo Nu, ni alvenis nur hieraŭ posttagmeze, kaj mi sentas, ke mi estas ĉi tie* jam dum kelkaj tagoj!

Klara Jes, ni jam konas tiom da homoj, ke mi sentas min kvazaŭ hejme! Nu, kion ni faru hodiaŭ?

Rikardo Unue, estos bone se ni decidis pri kursoj....

Andreo Mi jam decidis!

Rikardo Ho, kaj kion vi decidis?

Andreo Nu, miaj novaj amikoj, Petro el Francujo kaj Fulvio el Italujo, ĉeestos la Esperanto-kurson por geknaboj, do ankaŭ mi iros al tiu!

Klara Bona ideo! Kaj ĉu ankaŭ vi tion faros, Maria?

Maria Jes, kun mia germana amikino Trudi!

Rikardo Niaj infanoj jam havas internacian amikaron, ĉu ne?

Klara Jes; tre bona afero! Mi provos la kurson pri makramo. Tiuj ekzemploj, kiujn la instruistino alportis, estis tre belaj.

Rikardo Se la instruisto pri foto-rivelado venos, mi aniĝos al tiu kurso, sed mi ne scios tion ĝis hodiaŭ vespere. Se li ne alvenos, mi venos kun vi al la makramo!

(Franco, Robert Chabot, alproksimiĝas al ili.)

Roberto Bonan matenon, geamikoj! Mi estas Roberto Chabot. Vi estas el Anglujo, ĉu ne?

* In a phrase such as “I have been here for a week”, implying “and still am”, Esperanto uses the present tense: *I have been learning Esperanto for six months*. **Mi lernas Esperanton dum ses monatoj.**

Rikardo Jes, Rikardo kaj Klara Lang, el Newtown, kaj niaj gefiloj, Andreo kaj Maria. Kaj laŭ via nomo vi estas franco.

Roberto Vi pravas. Se vi ankoraŭ ne decidis pri io alia, ĉu plaĉos al vi promeno tra la arbaro ĝis Baugé?

Klara Volonte. Estas nia unua mateno ĉi tie, kaj ĝis nun ni iris nenien!

Andreo Mi restos tie ĉi se vi permesas, Panjo, kaj ludos kun miaj du amikoj.

Maria Ankaŭ mi volonte ludos kun Trudi!

Klara Nu, mi kredas, ke vi estos sekuraj ĉi tie....

Roberto Certe ili estos, inter tiom da geamikoj!

Klara Do, bone! Ni ekiru, Roberto!

(Post aniĝo al la kursoj, Rikardo kaj Klara promenas kun Roberto tra arbaro al Baugé, kaj post kafo tie, vizitas muzeon en la Kastelo de Baugé. Kiam ili estas pretaj eliri, la kuratoro parolas al ili.)

Kuratoro Nu, gesinjoroj, mi esperas, ke vi trovis vian viziton interesa.

Rikardo Jes, ĝi estis interesege, sinjoro, dankon!

Kuratoro Mi tre ĝojas pri tio. Kaj nun, gesinjoroj, se vin intereso alia vizito dum vi estas en nia urbeto, mi rekomendas al vi la farmaciejon.

Klara La farmaciejon? Kial ni vizitu farmaciejon? Ni ne bezonas medikamentojn!

Kuratoro Mi esperas, ke ne, sinjorino. Sed eĉ se jes, oni ne vendos ilin tie.

Rikardo Ĉu vere? Kia farmaciejo estas tiu, kie oni ne vendas medikamentojn?

Kuratoro Ĝi estas farmaciejo de la dek-sepa jarcento, kiun oni konservas en ĝia tiama stato!

Klara Ho, kiel interese! Ni devas vidi tion!

Roberto Do, ni vidos ĝin kune. Mi jam konas ĝin; ĝi situas en la malsanulejo, ĉu ne?

Kuratoro Vi pravas, sinjoro. Do, gesinjoroj, bonan viziton, kaj ĝis revido!

Ĉiuj Ĝis revido, sinjoro, kaj dankon!

Demandoj

1. Kial Klara sentas sin kvazaŭ hejme?
2. Kial Andreo ĉeestos la kurson por geknaboj?
3. El kiuj landoj venas la geamikoj de Andreo kaj Maria?
4. Kial Klara provos la kurson pri makramo?
5. Kiu akompanas Roberton al Baugé?
6. Tra kio ili promenas?
7. Kion ili unue vizitas tie?
8. Kiu rekomendas viziton al la farmaciejo?
9. Kial la farmaciejo ne vendas medikamentojn?
10. Kiu jam vizitis ĝin?

aĝo age
akompanas accompanies
alportas brings
alvenas arrives
aniĝas joins
Antarkto the Antarctic
Arkto the Arctic
bezonas needs; **bezono** need
celo aim, goal, destination
ĉe-estas is at, attends
ĉirkaŭaĵoj surroundings
danko gratitude; **dankon!** thank you!; **danke al** thanks to
enhavas contains
escepte de except
farmaciejo pharmacy
farmdomo farmhouse
flava yellow
fonto spring, source
hirundo a swallow
instruisto teacher
jarcento century
Kimrujo Wales
klopodas takes steps to, endeavors
konservas preserves
kredas believes
kuratoro curator, guardian
kurioza curious, quaint
kvadratmejlo square mile
kvazaŭ as if
makramo macramé (knotted thread-work)

migras migrates
ol than
permesas permits, allows
pravas is right (in an opinion, guess, etc.)
provas tries out, tests
sekura safe, secure
signifas means; **Kion signifas...?** What does ... mean?
ŝtatparko state/national park
tra through
tute quite; **ne tute** not quite; **tute ne** not at all
vendas sells
vivas lives, is alive
volonte willingly, would like to

Esprimoj:

ĉu ne? haven't they? isn't it? don't we? etc.
ĉu vere? really?
devas vidi must see
mi esperas, ke jes I hope so
pli aĝa older
se jes if so; **se ne** if not
tago post tago day after day
tiel-nomata (t.n.) so-called